

ha sonra Mevlânâ'nın (ö. 672/1273) *Meşnevî*'sinden seçmeler gelmekte, ardından sırasıyla Ferîdüddin Attâr (ö. 618/1221), Seyyid Hüseyinî (Emîr Hüseyin Hüseyinî, ö. 729/1329 [?]), Ni'metullah Velî (ö. 834/1431), Nâsir-ı Hüsrev (ö. 481/1088) ve XV. yüzyıl şairlerinden Edhemî-i Şarkî'nin eserlerinden derlenmiş bölümlerle mecmuanın Farsça olan ilk kısmı tamamlanmaktadır.

Bundan sonra gelen Türkçe kısmında, XIV-XVI. yüzyıllar arasında yetişmiş birçok şairin Türkçe eserlerinden geniş bölümler ve seçilmiş manzumeler bulunmaktadır. Halvetiyye'den Gülşenî'nin tekkesini Kahire'de tesis eden Pîri İbrâhîm Gülşenî (ö. 940/1533) ve onun şeyhi, Rüşenî'nin kurucusu Dede Ömer Rüşenî ile (ö. 892/1487) Fâtih devri şairlerinden Cemâlî, Kaygusuz Vizeli Alâeddin (ö. 970/1563 [?]) ve Kemâl Ümmî (ö. 880/1475) gibi şairlerin eserleri de bu bölümde yer alır. Dede Ömer Rüşenî'nin, Türkiye kütüphanelerinde mevcut en eski tarihli yazma külliyyatı bu mecmuada bulunmaktadır (Uzun, s. 68). Aynı yerde Mahmûd-ı Şebüsterî'nin (ö. 720/1320) Farsça *Gülşen-i Râz*'ının özeti de kaydedilmiştir (vr. 218-219). Daha sonra devam eden Türkçe kısımda Nesîmî (ö. 821/1418 [?]), Halîlî (ö. 890/1485) ve Câferî'nin gazelleri yer almaktadır. Mecmuanın en değerli eserlerinden birini teşkil eden Yûnus Emre'nin 219 ilâhisi ve *Risâletü'n-nushiyye*'sinin ardından Kul Ubeydî mahlasıyla Çağatayca şiirler yazan Şeybânî Hükümdarı Ubeydullah Han'ın (ö. 946/1539) külliyyatından seçmeler bulunmaktadır. Dinî - didaktik mahiyette bazı mesnevîlerle terciibend ve gazellerden meydana gelen bu manzumeler, Buhara'da yaşayan Ubeydullah Han'ın henüz hayatta iken şiirlerinin İstanbul'da sevilerek okunduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Kaygusuz'un şiirlerinden seçmelerle sona eren ikinci kısım Attâr, Nizâmî-i Gencevî, Hâcû-yi Kirmânî, Mevlânâ, Kâsım-ı Envâr, Ahmed-i Câmî ve Hâfız-ı Şîrâzî'den yapılan derlemelerin yer aldığı Farsça bölümle sona ermektedir.

Mecmuanın başında, farklı bir yazı ile olduğu için sonradan yapıldığı kabul edilen bir fihrist bulunmaktadır. Daha geniş bir fihrist ise Halîlî, Câferî ve Kâsım'ın mecmuadaki şiirlerini neşreden Muharrem Ergin'in makalesinde verilmiştir (bk. bibl.).

Câmiu'l-meânî'nin özelliklerinden biri, eserlerini derlediği şairler kadrosu

içinde, Osmanlı ülkesi sınırları dışındaki belli başlı kültür merkezlerinde yaşayan mutasavvıf ve şairlere de yer vermesi ile bunların eserlerine İstanbul'da duyulan ilgiyi, dolayısıyla da şöhretlerinin yaygınlığını göstermiş olmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA:

Abdülbaki Gölpınarlı, *Kaygusuz Vizeli Alâeddin Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1933, s. 8; Ergun, *Türk Şairleri*, III, 981; TCYK, I, 6-7; FME, s. 17, 99, 122, 139, 218-219, 228, 323, 371-373; Mustafa Uzun, *Dede Ömer Rüşenî, Hayatı, Eserleri ve Miskinî - nâme Mesnevîsi* (doktora tezi, 1982), MÜ İlahiyat Fakültesi, s. 65-68; Muharrem Ergin, "Câmiu'l-Meânî'deki Türkçe Şiirler", *TDED*, III/3-4 (1949), s. 539-544.

MUSTAFA UZUN

CÂMIU'n-NEZÂİR

(جامع النظائر)

Eğridirli Hacı Kemal tarafından
918'de (1512) hazırlanan
şiir mecmuası.

Eserde, XIII. yüzyıldan XVI. yüzyılın başlarına kadar Anadolu'da yaşayan şairlerden bir kısmının şiirlerinden örneklerle bunlara yapılan bazı nazîreler yer almaktadır.

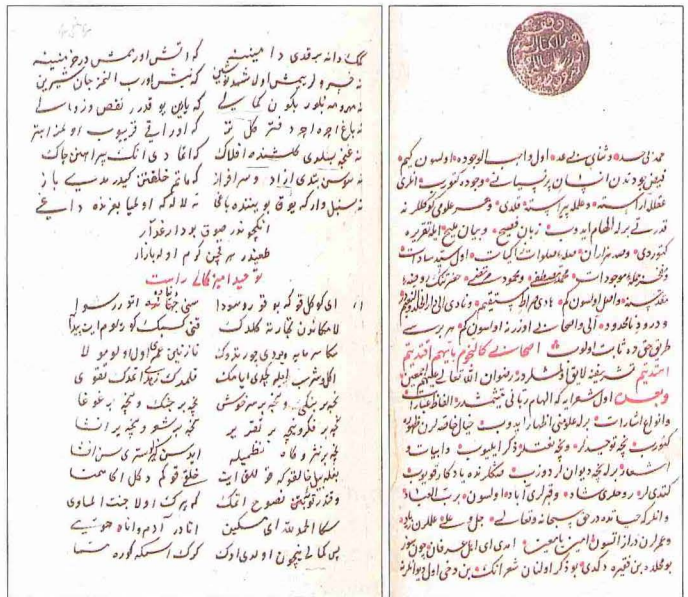
Hayatı hakkında Eğridirli olduğundan başka hemen hiçbir şey bilinmeyen şair Hacı Kemal, bu mecmuada 266 şairle birlikte kendisinin de bazı manzumelerine yer vermiştir. Ömer b. Mezdî'den 840'ta (1437) tamamladığı *Mecmûatü'n-nezâir*'inden sonra düzenlenmiş ikinci nazîre mecmuası olan ve ondan çok daha hacimli bulunan eserin yakın zamana kadar bilinen tek nüshası, Beyazıt Dev-

let Kütüphanesi'ndeki (nr. 5782) 496 varaklık nüsha idi. Daha sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi yazmaları arasında (İs-mail Saib, I, nr. 804-805) iki cilt halinde biraz eksik yeni bir nüshası bulunmuştur.

Hacı Kemal, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki nüshanın iki sayfalık mukaddimesinde eserle ilgili olarak, "İsmi Câmîu'n-nezâir koydum. 496 varak birle mücelled bir kitap eyledim" dedikten sonra eser hakkında çeşitli bilgiler vermektedir. Buna göre mecmua 29.461 beyitten meydana gelmektedir. Mecmua da mevcut 232 kasidenin otuz üçü tevhid, on beşi na't, on ikisi terciibend, dördü mersiye, ikisi feleknâme, otuz dördü murabba, dokuzu muhammes, biri müseddes, on üçü müstezad, dördü bahr-i tavîl, ikisi muşşer, on üçü münâcâtîr. Bunlardan başka eserde 2832 gazel yer almakta, bunların içinde de müveşşahlar, müfettahlar, mülemma'lar, muammalar ve ilâhiler bulunmaktadır. "Müelîf Hacı Kemal'in bu kitap içinde ebyât ve eş'ârı vardır" demek suretiyle de son kısımlarda kendi şiirlerinin bulunduğu nu belirtmektedir. Mecmua bu mukaddimeden sonra klasik manzum eserlerdeki sıraya göre (tevhid, na't, kasideler, gazeller vb.) düzenlenmiştir.

Ahmed Fakih, Şeyyad Hamza, Gülşehrî gibi Anadolu'daki Türk edebiyatının başlangıç dönemini temsil eden şairlerin eserlerinin de yer aldığı *Câmiu'n-nezâir*, birçok şair ve eser için tek kaynak olması bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Ahmed Fakih'in *Çarhnâ-*

Câmiu'n-nezâir'in
ilk ve son
sayfaları
(Beyazıt
Devlet Ktp.,
nr. 5782)

me adlı mesnevisinin bilinen tek nüshası da bu mecmuadaki manzumeler arasında bulunmaktadır (vr. 289^a-291^b). Ayrıca eserde, Ömer b. Mezîd'in *Mecmûatü'n-nezâir*'inde yer vermediği Yûnus Emre'nin şiirlerinin bulunması ve ilâhî tarzında yazılan başka şiirlerin de isabetli olarak Yûnus Emre'ye nazîre olarak gösterilmesi dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra mecmuada bazı İran şairlerinin şiirlerine de yer verilmiştir.

Bugüne kadar eserin tamamının ilmi neşri yapılmadığından ve divan edebiyatının başlangıç dönemiyle ilgili olarak tam bir kronoloji de bulunmadığından *Câmiu'n-nezâir*'de zaman zaman, daha sonra yaşayan şairlere daha önce yaşayanların nazîre yazmış gibi gösterildiği yolundaki eleştiriler (meselâ bk. Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 263) tam bir açıklığa kavuşmamıştır.

Fuat Köprülü, Hammâmîzâde İhsan'ın yaptığı bir fihristten faydalanarak eserde yer alan şairleri Arap harflerine göre alfabetik sıra ile vermişse de (*Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, s. 61-62) bazı şairlerin adının iki defa yazılması, bazılarının iki ayrı yerde farklı şekillerde gösterilmesi sebebiyle (Avnî-Sultan Muhammed Han, Ahmed-i Dâî-Dâî, Sultan Cem-Cem, Ahîzâde — İbn Ahî vb.) liste bir hayli kabarmıştır. Bu liste tekrarlarından arındırıldığında Hacı Kemal'in belirttiği gibi mecmuada 266 şairin yer aldığı görülür.

BİBLİYOGRAFYA :

Eğridirli Hacı Kemâl, *Câmiu'n-nezâir*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 5782; *Osmanlı Müellifleri*, II, 132; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 236, 263, 282, 289, 291, 339; a.mlf., *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, İstanbul 1928, s. 61-62; Banarlı, *RTET*, I, 618; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 168; Mehmed Hâlid [Bayr], "Câmiu'n-nezâir", *Millî Mecmua*, VIII/89, İstanbul 1927.

MUSTAFA CANPOLAT

el-CÂMI'U's-SAGİR

(الجامع الصغير)

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin
(ö. 189/805)

"zâhirü'r-rivâye" diye bilinen
ve Hanefî mezhebinin
ana kaynaklarını oluşturan
altı eserinden biri.

Hanefî fikhının ilk yazılı kaynaklarından olup İmam Muhammed'in, hocası Ebû Hanîfe'den Ebû Yûsuf vasıtasıyla kendisine ulaşan görüşleri bir araya ge-

tirerek telif ettiği bir eserdir. Kaynaklarda Şeybânî'nin *el-Câmi'u's-şagîr*'i Ebû Yûsuf'un isteği üzerine kaleme aldığı belirtilmektedir. Tamamlanmasından sonra eserini Ebû Yûsuf'a okuyan İmam Muhammed onun iltifatına mazhar olmuştur. Bazı kaynaklarda *el-Câmi'u's-şagîr*'in İmam Muhammed'le Ebû Yûsuf'un müştereken kaleme aldıkları bir kitap olduğu ileri sürülmekteyse de gerek eserin Ebû Yûsuf'un isteği üzerine yazıldığı ve onun tarafından takdir edildiği rivayeti, gerekse her bölümün başında "Muhammed, Ya'kûb'dan (Ebû Yûsuf), o da Ebû Hanîfe'den rivayet etmektedir ki" ifadesi, *el-Câmi'u's-şagîr*'in tek başına Şeybânî tarafından telif edildiği görüşünü kuvvetlendirmektedir. Eseri İmam Muhammed'den İsâ b. Ebân ve İbn Semâa rivayet etmişlerdir.

Fürû'a ait olan *el-Câmi'u's-şagîr* 1532 fikhî meseleyi ele almakta ve bunlar hakkındaki hükümleri delillerini belirtmeksizin nakletmektedir. Şeybânî eserini, muhtemelen muhtasar oluşu sebebiyle bölüm ve alt bölümlere ayırmadan kaleme almışsa da daha sonra Ebû Tâhir ed-Debbâs kitabı bablar halinde tertip ve tasnif etmiştir. Hasan b. Ahmed ez-Za'ferânî tarafından ayrı bir tasnifinin daha yapıldığı bilinmektedir. Debbâs'ın tasnifinin baş tarafında İmam Muhammed'in eseri kırk kitap halinde kaleme aldığı belirtilmekte, ancak onun tasnifi otuz üç kitabı ihtiva etmektedir. Bu farklılığa, birbirine yakın konuları işleyen bazı kitapların Debbâs tarafından birleştirilmesi yol açmış olmalıdır.

Şeybânî'nin daha önce telif etmiş olduğu *el-Mebsû'at*'un aksine, bu eserin de Ebû Hanîfe ile Ebû Yûsuf ve kendisinin görüş birliği içinde oldukları meseleleri bir araya getirmek istediği ileri sürülmüşse de (Desûkî, s. 152) 170 kadar meselede ihtilâfların da zikredilmesi olması, bu hedefin her zaman göz önünde bulundurulmadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bazı bölümlerde İmam Züfer'in görüşlerinin de belirtilmesi bir tarafa bırakılacak olursa eserin esas olarak Ebû Hanîfe ile iki talebesinin fikhî görüşlerini ihtiva ettiği görülmektedir.

Ebû Yûsuf'un *el-Câmi'u's-şagîr*'i yanından hiç ayırmadığı belirtilmekte, özellikle ilk dönemlerde kadı ve müftü olmak isteyenlerin bu eseri ezberlemeleri gerektiği bilinmektedir. *el-Câmi'u's-şagîr* küçük hacmine rağmen Hanefî fi-

kîh literatürü içerisinde önemli bir yer tutmuş, üzerine çok sayıda şerh ve hâşiye yazılmıştır. Leknevî bunlardan otuz üç kadarını zikretmektedir (*en-Nâfi'u'l-kebîr*, s. 46-60). Bu şerhlerden, özellikle günümüze ulaşmış bulunan Ebû'l-Usr el-Pezdevî, Şemsüleimme es-Serahsî, Muhammed b. Ahmed el-İsbicâbî, Ebû Tâhir ed-Debbâs, Sadrüşşehîd Ömer b. Abdülazîz, Ebû'l-Mefâhîr Tâceddin el-Kerdî, Ebû'l-Leys es-Semerkindî, Ebû Nasr el-Attâbî, Kâdîhan, Cemâleddin el-Hasîrî, Zahirüddin Ahmed b. İsmâil et-Timurtaşî (yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 179; *Suppl.*, I, 290-291; Sezgin, I, 429-430) ve Abdülhay el-Leknevî'nin eserleri sayılabilir (şârihlerin geniş bir listesi için bk. *Keşfü'z-zunûn*, I, 562-564; Leknevî, s. 46-60). Öte yandan *el-Câmi'u's-şagîr* Necmeddin en-Nesefî, Mahmûd b. Ebû Bekir el-Ferâhî ve Şam müftüsü Mahmûd Hamza tarafından manzum hale getirilmiştir (yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 430; eseri nazma çevirenlerin geniş bir listesi için ayrıca bk. *Keşfü'z-zunûn*, I, 564).

el-Câmi'u's-şagîr Leknevî (1291, 1294, 1328), Bulak (1302, Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Harâc*'ının kenarında) ve Beyrut'ta (1406/1986) basılmıştır. Beyrut baskısında Abdülhay el-Leknevî'nin şerhi ve bu şerhin başında mukaddime mahiyetinde onun, Hanefî fakihlerinin tabakaları, önemli metin kitapları, *el-Câmi'u's-şagîr* ve şerhleri hakkında bilgi veren *en-Nâfi'u'l-kebîr li-men yu'tâlî'u'l-Câmi'a's-şagîr* adlı risâlesi de yer almaktadır. *el-Câmi'u's-şagîr*'in bir bölümü I. Dimitroff tarafından Almanca'ya çevrilmiştir ("Asch-Schaibani und sein corpus juris al-ğâmi as-sagîr", *MSOS*, XI [1908], s. 60-206).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Câmi'u's-şagîr*, Beyrut 1406/1986; *Keşfü'z-zunûn*, I, 561-564; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* (Kahire), I, 170; a.mlf., *Resâ'il*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), I, 16, 18; Muhammed es-Senûsî, *er-Rihletü'l-Hicâziyye* (nşr. Ali eş-Sennûfî), Tunus 1396-98/1976-78, III, 226; Serkis, *Mu'cem*, II, 1163; Brockelmann, *GAL*, I, 179; *Suppl.*, I, 290-291; M. Ebû Zehre, *Ebû Hanîfe*, Kahire 1369/1947, s. 212-213; M. Zâhid Kevserî, *Bulâğu'l-emânî*, Humus 1969, s. 78-79; J. Schacht, *İslâm Hukukuna Giriş* (trc. Mehmet Dağ — Abdülkadir Şener), Ankara 1977, s. 239; Sezgin, *GAS*, I, 428-430; Leknevî, *en-Nâfi'u'l-kebîr* (*el-Câmi'u's-şagîr* içinde), Beyrut 1406/1986, s. 32-33, 46-60, 67-69; Muhammed ed-Desûkî, *el-İmâm Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî ve eseruhû fi'l-fıkhî'l-İslâmî*, Devha 1407/1987, s. 151-154; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 23.

YUNUS VEHBİ YAVUZ